

Karel Svoboda

KE ZMĚNÁM VE VNÍMÁNÍ POJMU „PRÁVNÍ MOCI“

Abstrakt: Článek se zabývá aktuálním obsahem pojmu „právní moc“, a to jak v české literatuře tak v judikatuře. Upozorňuje na skutečnost, že český právní řád zná řadu různých exekučních titulů. Každý z těchto exekučních titulů má svůj vlastní režim vykonatelnosti. Právní moc a vykonatelnost spolu přitom úzce souvisejí. Autor se domnívá, že teorie by se měla zaměřit nejen na zkoumání podstaty právní moci soudních rozhodnutí, ale i na zkoumání právní moci a vykonatelnosti ostatních exekučních titulů. Nově konstituovaná všeobecná teorie účinků právní moci exekučních titulů by podle názoru autora neměla vycházet z předpokladu, že právní moc je čistě procesním institutem. Zmíněný závěr autor dokládá konkrétními judikáty, které zaujímají stanovisko k podstatě právní moci u různých exekučních titulů. Tyto judikáty autor konfrontuje se současnými i historickými teoriemi, které se věnovaly institutu právní moci a vykonatelnosti.

Klíčová slova: právní moc, vykonatelnost, exekuční titul, soudní rozhodnutí, rozhodčí nález

ÚVOD

Česká procesualistika vychází z předpokladu, že předmětem exekuce (soudního výkonu) je pouze výrok, nikoliv i odůvodnění rozsudku. Procesní teorie rovněž uzavírá, že v rámci vykonávacího řízení nelze přezkoumat věcnou správnost exekučního titulu.¹ V následujícím článku upozorním na judikaturu českých soudů, která se výše uvedeným doktrínám vymyká. Také se pokusím zjistit, zda není na místě doplnit dosavadní teorie, které se zabývají podstatou právní moci a na ni zpravidla navazující vykonatelnosti, a to s ohledem na mnohost typů exekučních titulů, s nimiž česká procesní úprava v současnosti počítá.

Jakmile je meritorní soudní rozhodnutí v právní moci, nabývá určitých vlastností, které současná procesualistika popisuje prostřednictvím termínů formální a materiální právní moci. Formální právní moc meritorního rozhodnutí se projevuje tím, že je nelze napadnout řádným opravným prostředkem (§ 159 o. s. ř.).² Materiální právní mocí meritorního soudního rozhodnutí se rozumí závaznost povinnosti jím uložené a jeho nezměnitelnost prostřednictvím nového řízení pro totéž (tzv. překážka věci rozhodnuté). Závaznost jako jedna ze složek tzv. materiální právní moci rozhodnutí má svoji objektivní mez, jež je dána povinností uloženou v petitu rozhodnutí, a subjektivní mez, podle níž je rozsudek zpravila závazný pouze pro účastníky řízení, případně pro státní orgány (§ 159a o. s. ř.). Jak materiální, tak formální složka právní moci soudního rozhodnutí tvoří funkční jednotu a navzájem se podmiňují. Není možné, aby rozhodnutí nabylo tzv. formální právní moci, aniž by zároveň bylo nadáno tzv. materiální právní mocí.³ – Výše uvedený přehled vlastností pravomocného meritorního rozhodnutí soudu vychází z dnes převládající procesní teorie právní moci, jež zdůrazňuje procedurální vlastnosti

¹ Viz ZOULÍK, F. In: A. Winterová a kol. *Civilní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Linde Praha, 2008, s. 311–330, nebo SMOLÍK, P. v téže učebnici na s. 523–527. Ze zmíněných teoretických závěrů vychází např. i usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 10. 2008, sp. zn. 20 Cdo 1710/2007.

² Obdobně viz SCHELLEOVÁ, I. a kol. *Civilní proces*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2006, s. 573–575.

³ Viz ZOULÍK, F. op. cit. v pozn. 1, s. 311.

pravomocného rozhodnutí a neztotožňuje se se staršími koncepty, podle nichž pravomocné rozhodnutí svojí vahou nahrazuje individuální práva a povinnosti, která byla předmětem řízení.⁴

Vlastnosti pravomocného soudního rozhodnutí, jak je vymezuje tzv. procesní teorie právní moci, prozatím nebyly konfrontovány s vlastnostmi ostatních vykonatelných exekučních titulů, s nimiž současný český civilní proces počítá. Motivem k sepsání tohoto článku byla vnitřní pochybnost autora o tom, zda ostatní exekuční tituly, zejména notářský a exekutorský zápis se svolením k vykonatelnosti, rovněž nabývají právní moci (přestože nejsou rozhodnutími, ale pouze dohodami mezi účastníky, jimž se přiznává atribut vykonatelnosti), a pokud ano, zda jejich právní moc má tytéž vlastnosti jako právní moc soudních rozhodnutí. Neúčinnosti exekučních titulů, které nemají formu soudních rozhodnutí, lze totiž podle aktuální judikatury dosáhnout nejen cestou mimořádných opravných prostředků, ale i prostřednictvím standardních procesních institutů v rámci vykonávacího řízení, které nevedou ke zrušení exekučního titulu, ale k zastavení exekuce (případně soudního výkonu), případně k zamítnutí návrhu na nařízení exekuce (soudního výkonu). – Lze tuto novou praxi odsoudit s tím, že jde o teoreticky nepřijatelný procesní postup nebo jen o další výjimku ze zásady nezměnitelnosti exekučního titulu (o jakýsi mimořádný opravný prostředek), který nijak nepochybně již vytvořené koncepce jednoty materiální a formální právní moci?⁵ Je možné u veškerých exekučních titulů zastávat závěr, že tzv. objektivní mez jejich závaznosti (jež je složkou tzv. materiální právní moci) je dána výhradně petitem exekučního titulu a nikoliv jeho odůvodněním, případně dalšími okolnostmi, jež z exekučního titulu nevyplývají (např. existencí dalšího v exekučním titulu nezmíněného solidárního dlužníka)?

1. VYKONÁVÁ SE JEN PETIT NEBO EXEKUČNÍ TITUL JAKO CELEK?

Starší judikatura sdělovala, že je nezbytným předpokladem pro nařízení výkonu rozhodnutí (nyní i pro vedení exekuce), aby práva a jim odpovídající povinnosti byly ve vykonávaném rozhodnutí určeny přesným a nepochybným způsobem. Rozhodnutí musí vždy obsahovat individualizaci oprávněného a povinného, přesné vymezení práv a povinností k plnění, jakož i přesný rozsah a obsah plnění. Rozhodnutí, které tyto náležitosti nemá, není rozhodnutím vykonatelným a nemůže být podkladem pro výkon rozhodnutí. – Tyto náležitosti přitom musí být zřejmé z výrokové části exekučního titulu.⁶ Zmíněný náhled je v souladu s tradičním postojem teoretické procesualistiky, podle něhož vykonávací řízení nemá sloužit k přezkumu napadeného rozhodnutí a je tedy vyloučeno, aby exekuční soud (exekutor) zkoumal odůvodnění exekučního titulu a zaujímal stanovisko, zda je dostatečně konkrétní a přesvědčivé, aby bylo možné na jeho základě provést exekuci.⁷

⁴ Viz DVOŘÁK, B. *Právní moc civilních soudních rozhodnutí*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 10–14.

⁵ Srov. se ZOULÍK, F. op. cit. v pozn. 1, s. 312.

⁶ Ze zhodnocení rozhodování soudů a státních notářství při výkonu rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 2. 1981, Cpj 159/79, s. 499. Odobně viz akutálnější usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 24. 5. 1995, sp. zn. 14 Co 90/95. – Za součást výroku je třeba pokládat i záhlaví exekučního titulu obsahující identifikaci účastníků.

⁷ Viz poznámka ad 1).

Na druhé straně lze argumentovat, že vykonávané rozhodnutí tvoří jediný funkční celek. Také je možné dodat, že pouhý výrok exekučního titulu o uložení konkrétní povinnosti sám o sobě nemusí postačovat ke konkretizaci vztahů, které mají být exekucí napraveny, zvláště pokud se tyto vztahy dotýkají i třetích osob. – Představme si například situaci, kdy každý ze solidárních dlužníků (§ 511 odst. 1 o. z.) je žalován samostatně a vůči každému z nich věřitel získá exekuční titul ohledně celého plnění. Pokud by předmětem následných exekucí byl pouze enunciát, získal by věřitel několikanásobně vyšší plnění, nežli mu podle hmotného práva náleží. Avšak zasadíme-li exekuční tituly do celkového hmotněprávního kontextu vztahů mezi věřitelem a solidárními dlužníky, musíme uzavřít, že exekuci je třeba zastavit, jakmile soud zjistí, že z ostatních souvisejích exekučních titulů již bylo plněno.

Právě uvedené argumenty mohou být důvodem, proč část novější judikatury není tak striktní a připouští, že povinnost uloženou v rozsudečném výroku může konkretizovat i odůvodnění rozsudku. – Při zkoumání povahy uložené povinnosti k nepeněžitému plnění (§ 258 odst. 2 o. s. ř.) soud vychází z výroku rozhodnutí; z jeho odůvodnění tehdy, je-li to nutné k výkladu výroku, tedy k odstranění případných pochybností o obsahu a rozsahu výrokem uložené povinnosti. Nelze ani vyloučit, že k definitivnímu závěru o materiální vykonatelnosti exekučního titulu exekuční soud (exekutor) dospějí až v rámci šetření prováděného na místě samém (např. ohledáním pozemku, který má být vyklizen a který může, ale nemusí být užíván i třetími osobami, které nejsou účastníky exekučního řízení).⁸ – Popsaná judikatura má svoji logiku, kterou nelze paušálně vyvrátit s tím, že se vymyká českému konceptu, podle něhož objektivní mez závaznosti exekučního titulu je třeba vyvozovat výhradně z petitu exekučního titulu.

2. VLIV MIMOPROCESNÍCH SKUTEČNOSTÍ NA VYKONATELNOST EXEKUČNÍHO TITULU

Naše procesualistika prozatím vychází z čistě procesního vnímání účinků právní moci exekučního titulu (tzv. procesní teorie právní moci).⁹ To znamená, že vlastnosti pravomocného exekučního titulu (jeho závaznost a nezměnitelnost) se projevují v tom, že je vyloučeno jakékoliv nové jednání či rozhodnutí o následku, který již byl pravomocně určen.¹⁰ Proto je v českých poměrech obtížné připustit, že exekuční titul existuje nikoliv jen sám o sobě (jako vnějšími, hmotněprávními skutečnostmi nezměnitelný institut procesního práva),¹¹ ale i v jistém hmotněprávním prostředí (kontextu), které je v určitých (byť spíše výjimečných případech) nutno zohlednit během exekuce. – B. Dvořák (byť i on je příznivcem procesní teorie právní moci) zmiňuje, že závěr, podle něhož

⁸ Viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 6. 2004, sp. zn. 20 Cdo 965/2003, nebo rozsudek téhož soudu ze dne 27. 5. 2004, sp. zn. 22 Cdo 1421/2003.

⁹ Blíže a podrobněji na téma právní moci civilních soudních rozhodnutí viz MACUR, J. *Základní otázky právní moci civilních soudních rozhodnutí*. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1972, s. 30–33 a zejména DVOŘÁK, B. op. cit. v pozn. 4.

¹⁰ Viz STEINER, V. *Základní otázky občanského práva procesního*. Praha: Academia, 1981, s. 272.

¹¹ Výjimky ze zásady, že exekuční titul není ovlivněn vnějšími (hmotněprávními) okolnostmi, stanoví zákon. Jedná se především o univerzální nebo singulární sukcesí (§ 256 o. s. ř.) a o zánik povinnosti v období od vynesení exekučního titulu do doby zahájení exekuce (§ 268 písm. g) o. s. ř.).

právní moci nabývá jen výrok rozsudku, nikoli důvody a další okolnosti, které k vynesení výroku vedly, je spíše středoevropskou (původem německou) záležitostí.¹²

Připustíme-li, že právní moc (a s ní i obsah a dosah závaznosti a nezměnitelnosti exekučního titulu) je třeba vykládat v širším kontextu (zejména v kontextu vztahu, který má být skrze realizaci exekučního titulu naplněn), můžeme připustit, že právní moc jako taková je v určitých výjimečných případech nastolena nikoli již ve chvíli, kdy se exekuční titul stává nenapadnutelný řádným opravným prostředkem, ale až na základě zasazení exekvované povinnosti do širšího kontextu hmotněprávních vztahů, které provede až exekuční soud (exekutor). – V právních systémech, v nichž nalézací a vykonávací řízení od sebe nejsou oddělena tak výrazně jako u nás, je snažší přijmout tezi, že případné vady nalézací fáze řízení, včetně případné neukotvenosti exekučního titulu, je třeba napravit (upřesnit) během nucené realizace exekučního titulu.

Ústavní soud, jsa veden ideou spravedlnosti, která má sjednocovat nalézací a vykonávací řízení do jediného funkčního celku, dokonce nedávno uzavřel, že exekuční soud nemá poskytnout průchod právu, které je sice obsahem formálně bezvadného exekučního titulu odlišného od soudního rozhodnutí, avšak nikdy podle hmotného práva neexistovalo a jeho výkon je zjevně nespravedlivý.¹³ – Tento závěr lze pokládat za extrémní, protože rozbíjí Savignioho přesvědčení o potřebě odstranit „nekonečnou nejistotu v právním vztahu“ právě skrze závazný a nezměnitelný exekuční titul. Na druhé straně tentýž Savigny sděluje, že hodnota závaznosti a nezměnitelnosti exekučního titulu sama o sobě není absolutní, ale „právně-politická“, její vnímání může v čase (a možná i v průběhu jediného řízení) doznat změn.¹⁴

Ve chvíli, kdy v Čechách dochází k masivní privatizaci systému nalézacího řízení skrze činnost soukromých rozhodců a také následkem nárůstu exekučních titulů ve formě notářských a donedávna i exekutorských zápisů se svolením k vykonatelnosti, je legitimní připustit, že exekuční soud, pokud je prvním nezávislým a na výsledku řízení nezainteresovaným vykonavatelem justiční pravomoci, může přezkoumat exekuční titul nejen s ohledem na jeho materiální a formální vykonatelnost, ale i s přihlédnutím k případné

¹² Viz DVORÁK, B. op. cit. v pozn. 4, s. 14.

¹³ Viz náleze Ústavního soudu ze dne 26. 1. 2012, sp. zn. I.ÚS 199/11: „Ke kritériu zjevné nespravedlnosti ... Ústavní soud ... považuje za neakceptovatelné, aby se případné soudní ochrany dostávalo subjektům, které evidentně poškozují práva svých klientů. Ustanovení smluv nebo smluvních podmínek, která jsou formulářově předtiskována a neumožňují jednoznačně slabší straně jejich modifikaci, v sobě skýtají možnost vyvolání nepříznivých následků na straně klienta, kdy nebude dotčena pouze jeho sféra právní, ale zejména sféra osobní. Postupy, kdy klientům jsou vnucována smluvní ujednání v podobě zajištění biankosměnkou, smluvní pokoutou ve výši 30 % nebo 45 % dlužné částky za prodlení s platbou splátek v řádu jednotek týdnů, či smluvní pokoutou ve výši pětinásobku dlužné částky za hrubé porušení smlouvy nebo podmínek, je nutno považovat za nepřijatelné a uvedená ujednání označit za neplatná pro jednoznačný rozpor s dobrými mravy. Na tomto závěru nemůže nic změnit ani skutečnost, že klient takového subjektu smlouvu podepsal, a to dokonce ani v situaci, kdy by ve smluvních podmínkách bylo obsaženo ujednání, že klientovi se takto stanovené smluvní pokuty nebo zajištění biankosměnkou nejeví za nepřiměřené či odporující dobrým mravům. Běžný klient úverové společnosti totiž nemůže v případě krátkodobého úveru dopředu očekávat, ba ani předpokládat, že celková splacená částka bude několikanásobně převyšovat částku půjčenou. Tento předpoklad nelze ani spravedlivě požadovat. Z těchto důvodů by ochraně takových věřitelů neměla být poskytována soudní ochrana, a to ani v exekučním řízení, neboť ochrana takto nabytých práv stojí zcela mimo účel civilního procesu, resp. mimo základní hodnotový rámec práva jako normativního systému.“

¹⁴ Viz SAVIGNY, F. C. *System des heutigen römischen Rechts*. Berlin: Veit und Comp., 1840.

a zcela zjevné hmotněprávní nekorektnosti (neukotvenosti) tohoto exekučního titulu.¹⁵ Samozřejmě jen tehdy, pokud takový přezkum není zákonem zjevně vyloučen.

3. K PŘEZKUMU VYKONATELNOSTI U RŮZNÝCH TYPŮ EXEKUČNÍCH TITULŮ

Řada autorů pokládá právní moc a vykonatelnost za dvě na sobě formálně nezávislé vlastnosti exekučního titulu. Nicméně nepochybňují, že účelem právní moci je zabezpečit reálnou možnost nuceného výkonu nalezeného práva.¹⁶ E. Ott dokonce uvádí, že nárok, který byl posvěcen pravomocným rozsudkem, nabývá nového ostří. Jeho zakalení ze železa na ocel se projevuje především v tom, že je vykonatelné a že v rámci exekuce lze proti němu uvádět jen obrany opírající se o jeho zánik, pokud vznikly po jeho vynesení.¹⁷

Domnívám se, že vykonatelnost není svébytnou vlastností exekučního titulu, ale „pouze“ jedním z projevů závaznosti exekučního titulu. Závaznost exekučního titulu do jisté míry nastává již v okamžiku, kdy je exekuční titul vynesen (např. tím, že do doby jeho případného zrušení rozsudku k odvolání žalobce nelze mít za to, že žalobcův požadavek, který byl rozsudkem zamítnut, existuje). Účinky závaznosti vyvrcholí ve chvíli, kdy se exekuční titul stane vykonatelným a je posléze realizován. Závaznost exekučního titulu je tedy dynamickým pojmem, který výkonem exekučního titulu (nebo i dobrovolným plněním dlužníka) graduje. Jen výjimečně je v civilním řízení exekuční titul zcela závazný (tedy i vykonatelný) ihned (§ 76d o. s. ř.), dokonce bez toho, aniž by musel dojít do dispozice osoby, jíž se ukládá povinnost.

Zmíněné postupné „zakalení“ železa (hmotněprávního nároku) na ocel (ve vykonatelný exekuční titul) je podle současné soudní praxe jen více či méně dokonalé, a to v závislosti na typu exekučního titulu. – Připomeňme, že exekuční tituly lze rozdělit do několika základních skupin - soudních rozhodnutí, rozhodnutí jiných orgánů veřejné moci, rozhodčích nálezů a notářských (do 31. 12. 2012 i exekutorských) zápisů se svolením k vykonatelnosti (§ 274 o. s. ř.).

Jen v případě exekučního titulu ve formě soudního rozhodnutí Nejvyšší soud uzavřel, že při přezkumu tzv. formální vykonatelnosti exekučního titulu není soud (exekutor) oprávněn zjišťovat, zda jeho původce měl pravomoc (nebo zda byl věcně příslušný) exekuční titul vydat.¹⁸ Naopak v případě exekučního titulu vyneseného jiným orgánem státní moci jurisprudence setrvává na postoji, že při posuzování návrhu na výkon takového rozhodnutí je soud (exekutor) povinen přezkoumat, zda rozhodnutí bylo vydáno orgánem k tomu oprávněným. Zjistí-li exekuční soud, že rozhodnutí vydal orgán, který nebyl oprávněn rozhodovat o otázce pojaté do rozhodnutí, návrh na nařízení jeho výkonu zamítne, a byl-li již nařízen, výkon (exekuci) zastaví.¹⁹

¹⁵ Srov např. BĚLOHLÁVEK, A. J. Ochrana autonomie v rozhodčím řízení není absolutní. *Obchodní právo*. 2012, roč. 21, č. 5, s. 171.

¹⁶ Viz DVORÁK, B. op. cit. v pozn. 4, s. 44.

¹⁷ Viz OTT, E. *Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního*. 2. díl. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění, 1898, s. 271–278.

¹⁸ Viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2000, sp. zn. 20 Cdo 2118/98.

¹⁹ Viz rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 30. 6. 1976, sp. zn. 3 Cz 24/76, uveřejněného ve Sborníku Nejvyššího soudu IV, s. 776.

Obdobně soudy judikují, pokud zjistí, že rozhodčí nález byl vydán, aniž by došlo ke sjednání rozhodčí smlouvy nebo rozhodčí doložky. – Oprávnění rozhodce nebo rozhodčího soudu k rozhodnutí věci může vyplývat jen z dohody stran. Žádným jiným způsobem oprávnění rozhodce nebo rozhodčího soudu k rozhodnutí o věci založit nelze. Jestliže žádná rozhodčí smlouva nebo doložka mezi stranami uzavřena nebyla, na rozhodčí nález je nutno z úřední moci nahlížet jako na nicotné, neexistující rozhodnutí. Byla-li již exekuce nařízena, je třeba ji zastavit podle § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř.²⁰

Zmíněná judikatura, jež stanoví odlišná pravidla pro přezkum právní moci (vykonatelnosti) exekučních titulů, nemá výslovnou oporu v procesní úpravě. Ustanovení § 274 odst. 1 o. s. ř. dokonce sděluje, že ustanovení o výkonu rozhodnutí se použijí tak, jak stojí a leží (tedy nikoli „jen“ přiměřeně) na veškeré exekuční tituly, které lze podle občanského soudního řádu vykonat. Z ustanovení § 15 odst. 2 zákona o rozhodčím řízení plyne, že námitku neplatnosti či neexistence rozhodčí doložky má účastník uplatnit již v rozhodčím řízení.²¹ A přesto soudy uzavírají, že opomenutí této námítky nevede ke zhojení nedostatku pravomoci rozhodce ve věci rozhodnout a exekuční soudy (exekutoři) musí k absenci rozhodčí smlouvy nebo doložky přihlídnout z úřední povinnosti.

4. RELATIVNÍ PRÁVNÍ MOC A VYKONATELNOST NOTÁŘSKÝCH A EXEKUTORSKÝCH ZÁPISŮ SE SVOLENÍM K VYKONATELNOSTI

Nejvyšší soud opakovaně uzavřel, že exekuční soud (exekutor) v počáteční fázi exekuce nezkoumá věcnou správnost a hmotněprávní korektnost exekučního titulu ani tehdy, když se jedná nikoli o rozhodnutí, ale o notářský zápis se svolením k vykonatelnosti. Na druhé straně však Nejvyšší soud připouští, že nesoulad notářského (exekutorského) zápisu s hmotným právem může být důvodem pro zastavení již zahájené exekuce [§ 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř.], a to k návrhu povinného. Hmotněprávní nesprávnost exekučního titulu (např. jeho rozpor s dobrými mravy) musí povinný prokázat.²²

Notářské (exekutorské) zápisy se svolením k vykonatelnosti tedy jsou exekučními tituly, které, přestože nejsou rozhodnutími, podle zákona nabývají reálné právní moci (jsou pro účastníky i pro soudy závazné), neboť v případě, že je povinný nerespektuje, je nucen se podrobit nucenému výkonu povinnosti, která je v zápise obsažena. Právní moc zápisů se svolením k vykonatelnosti (resp. jedna její složka - závaznost) je však ve srovnání s exekučními tituly ve formě rozhodnutí podmíněná. Dlužník (povinný) se totiž může prostřednictvím návrhu na zastavení exekuce domoci hmotněprávního přezkumu zápisu, který může vyvrcholit tím, že zápis se svolením k vykonatelnosti ztratí atribut závaznosti, neboť se stane nerealizovatelným. Na základě návrhu povinného na zastavení exekuce pro hmotněprávní nesprávnost notářského zápisu se svolením k vykonatelnosti exekuční soud supluje roli soudu nalézacího, neboť zaujímá stanovisko k tomu, zda dohoda,

²⁰ Viz usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 26. 4. 2011, sp. zn. 18 Co 100/2011.

²¹ Podle § 15 odst. 2 zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení, námitku nedostatku pravomoci zakládající se na neexistenci, neplatnosti nebo zániku rozhodčí smlouvy, nejde-li o neplatnost z důvodu, že ve věci nebylo možno rozhodčí smlouvu uzavřít, může strana vznést nejpozději při prvním úkonu v řízení týkajícího se věci samé. To neplatí v případě sporů ze spotřebitelských smluv.

²² Viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 2005, sp. zn. 20 Cdo 986/2005.

kteřá je rovněž obsahem zápisu, je z pohledu hmotného práva platná a zda koresponduje s existující hmotněprávní povinností, kterou má dlužník na základě zápisu plnit.

Nelze přehlédnout, že notářské (exekutorské) zápisy se svolením k vykonatelnosti zřejmě postrádají druhý podstatný rys materiální právní moci, a to nezměnitelnost. Nejsou totiž rozhodnutími, ale pouze zápisy o procesní dohodě mezi účastníky.²³ Nevytvářejí zřejmě překážku věci rozsouzené a teoreticky nelze vyloučit, že se věřitel bude domáhat vydání meritorního rozhodnutí navzdory faktu, že již jedním exekučním titulem (notářským nebo exekutorským zápisem se svolením k vykonatelnosti) disponuje.

Skutečnost, že se nynější česká jurisprudencí se stále více přiklání k volnějším pojetí právní moci a připouští, že exekuční tituly, které nejsou soudními rozhodnutími, nabývají definitivní právní moci až poté, co jsou akceptovány exekučním soudem, lze dokumentovat i na vývoji judikatury a právní úpravy týkající se rozhodčích nálezů.

5. PRÁVNÍ MOC A VYKONATELNOST ROZHODČÍCH NÁLEZŮ

Česká judikatura původně uzavřela, že rozhodčí nález (a rozhodčí řízení vůbec) je třeba pokládat za specifickou a dobrovolnou novaci. Proto je rozhodčí nález aktem, který není věcně přezkoumatelný obecnými soudy, dokonce ani Ústavním soudem.²⁴ Zmíněný přístup vedl k tomu, že právní moc (tedy závaznost a nezměnitelnost) rozhodčího nálezu byla ještě tužší než u řádným opravným prostředkem nenapadnutelných meritorních rozhodnutí obecných soudů. Rozhodčí nález totiž nebylo možné odklidit ani využitím mimořádných opravných prostředků, ani prostřednictvím ústavní stížnosti. – Vznikala tak zjevná a na první pohled neopodstatněná disproporce mezi mezemi právní moci soudních rozhodnutí na straně jedné a rozhodčích nálezů na straně druhé. Tato disproporce vyvolala oprávněnou kritiku.²⁵

Až později Ústavní soud připustil, že projednání věci v rozhodčím řízení nesměřuje k soudu nepřezkoumatelné a bezvýjimečně vykonatelné novaci, nýbrž představuje „jen“ přesunutí rozhodovacího oprávnění na rozhodce. Kontrola rozhodčího řízení ze strany státní moci soudní tedy není vyloučena, avšak nevztahuje se na přezkum věcné správnosti rozhodčího nálezu, ale pouze na posouzení stěžejních otázek procesní povahy s tím, že dotčený účastník domáhající se soudní kontroly je povinen využít prostředků vymezených zákonem o rozhodčím řízení.²⁶ O necelý rok později však Ústavní soud konstatoval, že soud zabezpečující výkon rozhodčího nálezu má zamezit jeho realizaci, zjistí-li podstatná porušení procesních práv účastníka, jemuž byla uložena povinnost (takovým procesním nedostatkem je např. neplatná rozhodčí smlouva nebo doložka). Soud má jednat ve prospěch povinného bez ohledu na fakt, že povinný nenamítl neplatnost rozhodčí smlouvy nebo doložky při prvním úkonu, který mu během rozhodčího řízení náležel, ačkoliv tak měl a mohl učinit (§ 15 odst. 2 ZoŘŘ).²⁷ Navíc Ústavní soud

²³ Viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. srpna 2004, sp. zn. 20 Cdo 1232/2004.

²⁴ Srov. s usnesením Ústavního soudu ze dne 15. 7. 2002, sp. zn. IV. ÚS 174/02 nebo s usnesením téhož soudu ze dne 20. 7. 2006, sp. zn. III. ÚS 32/06.

²⁵ Viz např. RŮŽIČKA, K. K otázce právní povahy rozhodčího řízení. *Bulletin Advokacie*. 2003, roč. 33, č. 5, s. 32.

²⁶ Viz nález Ústavního soudu ze dne 8. 3. 2011, sp. zn. I. ÚS 3227/2007.

²⁷ Podle § 15 odst. 2 ZoŘŘ námitku nedostatku pravomoci zakládající se na neexistenci, neplatnosti nebo zániku

pocítil potřebu exekucí soudu vytknout, že nařídil exekuci ohledně zjevně nemravné smluvní pokuty, která byla uložena k zaplacení v rozhodčím nálezu. Tím zpochybnil koncepci, že soulad rozhodčího nálezu s hmotným právem (s výjimkou spotřebitelských vztahů) nelze v řízení před obecnými soudy přezkoumat.²⁸

Nejvyšší soud, zjevně pod vlivem inovativní judikatury Ústavního soudu, uzavřel, že důvodem pro nevykonání rozhodčího nálezu (a naopak důvodem pro jeho zrušení) je pochybení rozhodce spočívající v nedostatečném naplnění poučovací povinnosti podle § 118a odst. 1–3 o. s. ř. Pokud totiž rozhodce účastníka nepoučí o konkrétních důvodech, jež mohou vést k vynesení pro něho nepříznivého verdiktu, nerespektuje jeho právo na skutečné projednání věci [§ 31 písm. e) ZoŘŘ]. Tuto povinnost musí rozhodce naplnit zejména tehdy, když řízení probíhá v jediném stupni, bez možnosti opravného prostředku.²⁹ – Zmíněný závěr Nejvyššího soudu rovněž pootevřává dveře ke hmotněprávnímu přezkumu veškerých rozhodčích nálezů státními soudy, a to nejen těch, které se týkají spotřebitelských vztahů [§ 31 písm. g) o. s. ř.]. Přijmeme-li totiž tezi, že poučovací povinnost o hrozícím neúspěchu ve sporu mají rozhodci naplňovat ve stejné kvalitě a rozsahu jako obecné soudy, musíme uzavřít, že v případném řízení o zrušení rozhodčího nálezu soud má právo přezkoumat soulad rozhodcovy poučení s hmotněprávními důvody a skutkovými zjištěními, o která rozhodce svůj nálezh opřel. Může se dokonce přihodit, že nedostatečné odůvodnění rozhodnutí, případně příliš kusé poučení o potenciálním neúspěchu v rozhodčím řízení je důvodem, pro který soud rozhodčí nálezh zruší. Obecný soud tak vstoupí do pozice, která v běžném civilním řízení náleží odvolacímu soudu, neboť využije důvod pro zrušení nálezu, jak jej vymezuje § 205a odst. 1 písm. d), e) o. s. ř.

Právní moc rozhodčích nálezů (míru jejich závaznosti a nezměnitelnosti) relativizuje i skutečnost, že české soudy nově mohou k návrhu účastníka rozhodčího řízení zrušit rozhodčí nálezh týkající se spotřebitelského vztahu i tehdy, když rozhodce spor rozhodl v rozporu s právními předpisy stanovenými na ochranu spotřebitele nebo ve zjevném rozporu s dobrými mravy.³⁰ Obecné soudy tedy podle výslovné zákonné úpravy získávají pravomoc, byť v omezené míře, ve zvláštním řízení a pouze k návrhu spotřebitele, přezkoumat hmotněprávní korektnost rozhodčího nálezu. – Toto oprávnění obecných soudů je v Evropě prakticky ojedinělé, neboť v zemích Unie bývá běžné, že ke zrušení rozhodčího nálezu soudem může dojít jen tehdy, jsou-li rozhodčí nálezh nebo jeho následky v rozporu s tzv. veřejným pořádkem. Veřejný pořádek je přitom chápán výhradně v procesním smyslu, tedy jako porušení práva na spravedlivý proces, nikoliv jako nekorektní výklad norem hmotného práva ze strany rozhodce.³¹

Změny v pojmání rozhodčích nálezů a z nich vyplývající snahy o relativizaci dříve absolutní právní moci rozhodčích nálezů se prosazují spíše pozvolna. Opačná tendence je seznatelná např. z judikatury Vrchního soudu v Olomouci, který uzavřel, že rozhodčí

rozhodčí smlouvy, nejde-li o neplatnost z důvodu, že ve věci nebylo možno uzavřít, může strana vznést nejpozději při prvním úkonu v řízení týkajícího se věci samé. To neplatí v případě sporů ze spotřebitelských smluv.
²⁸ Viz nálezh Ústavního soudu ze dne 26. 1. 2012, sp. zn. I. ÚS 199/2011. – Dlužno dodat, že Ústavní soud se nevypořádal s existencí § 35 odst. 2 ZoŘŘ, pravděpodobně toto ustanovení přehlédl.

²⁹ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2012, sp. zn. 32 Cdo 4706/2010.

³⁰ Viz § 31 písm. g) zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení, ve znění novely č. 19/2012 Sb.

³¹ Viz BĚLOHLÁVEK, A. – ROZEHNALOVÁ, N. (eds.) *The Relationship between Constitutional Values, Human Rights and Arbitration*. Huntington: JurisNet, 2011.

nález, kterým byla spotřebiteli na základě blankosměnky uložena povinnost zaplatit dodavateli (úvěrové společnosti) dlužné plnění včetně smluvních sankcí, není rozhodnutím, které je vydáno ve sporu ze spotřebitelské smlouvy. Proto se na něj neuplatní ustanovení zákona o rozhodčím řízení, která zabezpečují zvýšenou míru ochrany spotřebitele.³² – Bude-li tento náhled všeobecně přijat, obecné soudy o zákonem nově ustanovenou možnost věcného přezkumu rozhodčích nálezů opět přijdou, protože dodavatelé budou ust. § 31 písm. g) zákona o rozhodčím řízení hromadně obcházet tím, že spotřebitele pod tíhou neposkytnutí plnění přimějí k podpisu blankosměnky. Přístup Vrchního soudu v Olomouci, který důsledně odděluje spotřebitelský vztah a směnku, která spotřebitelský vztah ve prospěch dodavatele zajišťuje, se z tohoto pohledu jeví jako příliš formální.

6. NOVÉ SKUTEČNOSTI, JEŽ PŘEKRÝVAJÍ EXEKUČNÍ TITUL

Dosavadní tuzemská judikatura ani teorie se dostatečně nevyořádávají s otázkou, za jakých okolností je třeba pokládat další hmotněprávní vývoj exekvované povinnosti za natolik podstatný, že již nelze exekuční titul vykonat, a je proto třeba oprávněného nutit k tomu, aby si opatřil nový exekuční titul, který již bude reagovat na podstatný skutkový vývoj vymáhané povinnosti.

Nejvyšší soud k tomuto problému pouze sděluje, že byl-li exekuční titul pozdějším soudním rozhodnutím změněn, pozbyl vykonatelnosti a přestal být způsobilým exekučním titulem. Exekuce, která je přesto již realizována, musí být ihned zastavena.³³ Prezentovaný judikát signalizuje, že důvodem pro zastavení exekuce může být nejen soudní rozhodnutí, které překrývá dosavadní exekuční titul, ale i zásadní změna skutkových okolností, jež zasahují do exekučním titulem vyřešeného vztahu. Takovou změnou by např. mohla být dohoda o narovnání, která nově upravuje širší okruh navzájem podmíněných práv a povinností mezi účastníky (§ 585 o. z., § 1903 a násl. NOZ). – Účelem vykonávacího řízení totiž (až na výjimky, které jsem již popsal) není nalézání, ale výkon již nalezeného práva. J. Macur v souvislosti se závazností pravomocných soudních rozhodnutí sděluje, že pojmáme-li právní moc (a z ní vyplývající závaznost a vykonatelnost) exekučního titulu z pohledu hmotného práva, můžeme dovodit, že účastníci se mohou na základě shodné vůle těchto vlastností již existujícího exekučního titulu dodatečně vzdát.³⁴ Samozřejmě za podmínky, že právo, které bylo exekučním titulem stvrzeno, se nalézá ve sféře jejich soukromoprávní dispozice.

Je tedy možné zastávat názor, že dvoustranné právní úkony mezi oprávněným a povinným (novace, narovnání) je třeba postavit na rovně měnicího nebo zrušujícího rozsudku a konstatovat, že původní exekuční titul se stal neúčinným, případně že v něm obsažené právo zaniklo. Ve chvíli, kdy exekuční soud zjistí, že účastníci uskutečnili takový dvoustranný právní úkon, měl by exekuci zastavit, aniž by se zabýval konkrétním obsahem

³² Viz Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 1. 9. 2011, sp. zn. 4 Cmo 319/2010.

³³ Viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2010, sp. zn. 20 Cdo 4354/2009. – Tento generální závěr může stěžít obstat za situace, kdy dojde ke změně exekučního titulu znějícího na plnění výživného v časově neohraňené budoucnosti (např. ke zvýšení výživného na nezletilé dítě).

³⁴ Viz MACUR, J. op. cit. v pozn. 5, s. 30–31.

nových nebo staronových práv a povinností vyplývajících z takové smlouvy. Naopak dohoda o uznání dluhu (§ 558 o. z., § 2053 a násl. NOZ) zcela jistě není dvoustranným právním úkonem, který vede k absolutní neúčinnosti exekučního titulu nebo k zániku práva v něm obsaženého. Právě prezentovaný závěr lze opřít o koncept tzv. materiální teorie právní moci, podle níž pravomocné soudní rozhodnutí nahrazuje dosavadní hmotněprávní vztah, rozhodnutí je ve své podstatě vynucenou novací.³⁵ Tato nucená novace však účastníkům nebrání, aby existující exekuční titul učinili obsoletním skrze společnou vůli k nastolení nového právního vztahu.

Rovněž lze souhlasit s B. Dvořákem, který se domnívá, že novými skutečnostmi, které nepřekrývají exekuční titul, a proto mohou být předmětem zjišťování ve vykonávacím řízení, jsou jednostranné právní úkony povinného, jako jsou např. námitka započtení nebo promlčení, případně plnění povinného v období od vydání exekučního titulu do zahájení exekuce [§ 268 odst. 1 písm. g) o. s. ř.].³⁶

7. ZÁVĚREM

Teoretické koncepty popisující účinky právní moci by se v současnosti měly soustředit nejen na zkoumání podstaty právní moci soudních rozhodnutí, ale i na právní moc ostatních exekučních titulů, jako jsou rozhodčí nálezy, notářské zápisy se svolením k vykonatelnosti, případně rozhodnutí jiných orgánů veřejné moci nežli soudů. – Na konkrétních příkladech popisujících průběh vykonávacího řízení jsem doložil, že míra reálné právní moci se u různých exekučních titulů liší. Tento fakt souvisí se skutečností, že některé exekuční tituly nejsou rozhodnutími (notářský, exekuční zápis se svolením k vykonatelnosti), proto jim lze přisoudit jen omezenou právní moc a vykonatelnost. Tato limita poskytuje exekučním soudům poměrně široký rámec přezkumu jejich věcné správnosti. Verdikty správních orgánů o soukromém právu sice rozhodnutími jsou, avšak nelze pominout, že k rozhodování o soukromém právu jsou v první řadě povolány obecné soudy, nestanoví-li zákon výjimečně jinak (čl. 81 a 90 Ústavy, čl. 36 odst. 1 Listiny, § 7 odst. 1 o. s. ř.). Proto soudní praxe dovozuje, že u tohoto typu exekučních titulů nelze vést exekuci, neměl-li správní orgán pravomoc k jejich vynesení. Naproti tomu nedostatek pravomoci obecných soudů k vydání exekučního titulu nemá na právní moc titulu žádný vliv. V případě rozhodčích nálezů se náhled na meze jejich právní moci v posledních letech podstatně vyvíjí, a to od předpokladu, že rozhodčí nálezy nabývají absolutní (státními soudy nerevidovatelné) právní moci, k opačnému extrému, podle něhož není možné exekvovat rozhodčí nálezy, pokud je v něm uložena povinnost zjevně nespravedlivá nebo v rozporu s hmotným právem. – Právě popsané judikatorní rozptyly týkající se mezi právní moci různých exekučních titulů by mohla komplexnější teorie zabývající se právní mocí veškerých exekučních titulů zabránit, nebo je alespoň vysvětlit. Judikatura počítající s různou mírou právní moci různých typů exekučních titulů je již natolik rozsáhlá a ustálená, že ji nelze odbýt tím, že je teoreticky nekorektní, neboť nerespektuje jednotu materiální a formální právní moci.

³⁵ Viz např. PROCHÁZKA, A. *Žalobní důvod*. Praha: Orbis, 1932, s. 21.

³⁶ Viz DVOŘÁK, B. op. cit. v pozn. 4, s. 130–132.

Nově konstituovaná všeobecná teorie účinků právní moci exekučních titulů by podle mého názoru neměla vycházet z předpokladu, že právní moc je čistě procesním institutem. – V článku jsem uvedl případy, kdy exekuční soud realizuje exekuční titul s přihlédnutím k celkovému hmotněprávnímu kontextu vztahů mezi oprávněným a povinným, případně i třetími osobami (např. vyklizení nemovitosti, umožnění práva průchodu nebo průjezdu, exekuce finančního plnění proti jednomu z více solidárních dlužníků apod.). Teorie právní moci, které vycházejí z premisy, že právní moc se projevuje především ve sféře hmotného práva (tím, že exekuční titul nahrazuje původní právní vztahy mezi účastníky), nelze pokládat za nesprávné jen proto, že nevysvětlují, jak se v původních hmotněprávních vztazích odrazí rozsudky znějící na určení, nikoliv na plnění. I tyto rozsudky totiž mají reálnou právní sílu, která se projevuje tím, že závěry v nich uvedené musí respektovat nejen účastníci, ale i všechny orgány veřejné moci (§ 159a odst. 4 o. s. ř.), a tím pádem i osoby soukromého práva, které s orgány veřejné moci přicházejí do styku. Vykonatelnost určovacích rozsudků tedy nastává jaksí mimochodem, aniž by bylo třeba je exekvovat, vytvářejí totiž nové právní prostředí, jakmile je nelze napadnout oprávněným prostředkem.³⁷ Obdobnou reálnou právní moc mají i zamítavé rozsudky, byť jsou (zpravidla s výjimkou výroku o náhradě nákladů řízení) nevykonatelné.

Jak hmotněprávní, tak procesní pojmání právní moci exekučního titulu je v současnosti ohroženo opakujícími se (a prozatím neúspěšnými) snahami ministerstva spravedlnosti o zavedení soudních exekučních titulů vydávaných na základě návrhu, který obsahuje pouze petit a označení žalobce a žalovaného, nikoliv však nezaměnitelný popis skutku, který odůvodňuje vznesený požadavek.³⁸ Ministerstvo se zjevně inspirovalo německou předlohou rozkazního řízení, podle níž návrhovač platebního rozkazu namísto popisu skutkových okolností případu z katalogu požadavků (tzv. *Hauptforderungskatalog*) vybere jen kódové číslo, které vystihuje právní charakter závazku (např. kupní smlouva), a datum vzniku závazku. Nebrojí-li dlužník vůči návrhu včas, vznikne exekuční titul, který nemá prokazatelnou spojitost se skutečně existujícími hmotněprávními vztahy mezi účastníky rozkazního řízení.³⁹ Tato souvislost je však základním předpokladem jakékoliv dosavadní teorie účinků právní moci. Exekuční tituly vydávané bez jasně tvrzeného skutkového základu jsou prozatím za hranou české ústavnosti (čl. 90 Ústavy).

JUDr. Karel Svoboda, Ph.D.

Krajský soud v Plzni

³⁷ O právě popsaném tzv. reflexivním účinku určovacích rozsudků hovoří např. GRŇA, J. *Prejudialita v civilním řízení. Procesní studie*. Brno: Barvič a Novotný, 1930.

³⁸ Srov. např. PULKRÁBEK, Z. Čtyři připomínky k připravovanému návrhu na vydání elektronického platebního rozkazu a též k úpravě platebního rozkazu vůbec. *Soudce*. 2007, roč. 7, č. 4, s. 23.

³⁹ Katalog a základní procesní postup během německého rozkazního řízení lze nalézt např. na: www.mahnverfahren-aktuell.de. K procesní úpravě viz § 692 a násl. ZPO.

Karel Svoboda

On the Changes in the Perception of the Concept of Legal Power

***Abstract:** The article deals with the actual meaning of the term “legal power”, both in the Czech academic literature and in jurisprudence. The article points to the fact that the Czech law has a large number of different enforceable titles. Each of these enforceable titles has its own mode of judicial enforcement. Legal power and judicial enforcement are closely related. The author believes, that the theory should not only focus on legal power of the judicial decisions but also on exploration of the nature of the other enforcement orders. The newly constituted general theory of the effects of legal power should not assume that the legal power is a purely procedural institute. The author bases its argumentation on specific court verdicts which are dealing with the nature of different types of enforcement orders. Finally the author compares the conclusions of the judicature with theories that deal with the institute of legal power and enforceability.*

***Key words:** legal power, judicial enforcement, enforceable title, judicial decisions, arbitrial award*